

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№2(4)/2024, 26-30

ФИЛОСОФИЯ

УДК: 1.17.177

DOI: [10.52754/16948823_2024_2\(4\)_5](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_2(4)_5)

РУХИЙ ЖАРДЫЛЫК ГЛОБАЛДУУ ПРОБЛЕМАЛАРДЫН СЕБЕБИ КАТАРЫ

ДУХОВНАЯ БЕДНОСТЬ КАК ПРИЧИНА ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ

SPIRITUAL POVERTY AS THE CAUSE OF GLOBAL PROBLEMS

Исаков Кубанычбек Абдыкадырович

Исаков Кубанычбек Абдыкадырович

Isakov Kubanychbek Abdykadyrovich

ф.и.д., профессор, Ош мамлекеттик университети

д.ф.н., профессор, Ошский государственный университет

Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Osh State University

isakov-oshgui@mail.ru

ORCID: 0009-0007-2035-0453

Акматова Дамира Абдыкалыковна

Акматова Дамира Абдыкалыковна

Akmatova Damira Abdykalykovna

ф.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

к.ф.н., доцент, Ошский государственный университет

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Osh State University

dakmatova03@gmail.com

Бабакулова Рая Байназаровна

Бабакулова Рая Байназаровна

Babakulova Raya Bainazarovna

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

РУХИЙ ЖАРДЫЛЫК ГЛОБАЛДУУ ПРОБЛЕМАЛАРДЫН СЕБЕБИ КАТАРЫ

Аннотация

Жашоодо адам баласы өзү билип туруп жасап жаткан терс аракет-касиеттери кайра эле келип өздөрүнө чоң маселе болуп жаралары белгилүү. Чындыгында аморалдуулук, нравалык касиеттердин деградацияланышы глобалдуу проблемалардын жаралуу себеби (детерминанты) экендиги диалектикалык чындык катары авторлор тарабынан макалада илимий далилдүү фактылардын негизинде берилген.

Ачык сөздөр: аморализм, антикалык мезгил, глобалдуулук, детерминант, дүйнөлүк катастрофа, планетардык апокалипсис, кыямат

ДУХОВНАЯ БЕДНОСТЬ КАК ПРИЧИНА ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ

SPIRITUAL POVERTY AS THE CAUSE OF GLOBAL PROBLEMS

Аннотация

Известно, что в жизни негативные действия-характеристики, которые сознательно совершает человек, возвращаются и становятся для него большой проблемой. По сути, то, что безнравственность, деградация моральных качеств является причиной (определяющей) глобальных проблем, преподносится авторами в статье как диалектическая истина, основанная на научно доказанных фактах.

Abstract

It is known that in life, negative actions-characteristics that a person consciously commits return and become a big problem for him. In essence, the fact that immorality, degradation of moral qualities is the cause (determinant) of global problems is presented by the authors in the article as a dialectical truth based on scientifically proven facts.

Ключевые слова: аморализм, античность, глобализм, определитель, глобальная катастрофа, планетарный апокалипсис, апокалипсис

Keywords: amoralism, antiquity, globalism, determinant, global catastrophe, planetary apocalypse, apocalypse

Кыргыздар өзүнүн үрп-адаты, каада-салты, тарыхый бай маданияты, анын ичинен элдик-ооз эки чыгармалары менен, кенже жана чоң эпостору менен, Индиялыктардын “Махабхараттасынан” жана Славяндардын “Илияда-Одиссеясынан” көлөмү жана маани-мазмуну боюнча алда канча жогору турган “Манас” эпосу менен дүйнө элдерин таң калтырып келгендиги тегин эмес. Булардын баарысы улутубуздун рухий көөнөргүс дөөлөттөрү кылымдардан-кылымга сакталып келген. Кийинки эле мезгилде Чыңгыз Айтматовдун чыгармалары дүйнөлүк классикадан өз ордун таап, бүтүндөй дүйнөнүн (150дөн ашуун тилине которулган) элдери кызыгышып окушуп, андан жалпы адамзат коому жана биз таалим-тарбия алып келбедикпи. Ушундай рухий байлыктарыбыздын бүгүн бизге сабак болуп жатабы? Сөз анда ошол жаатта болсун [7; 9].

Учурда мезгил менен мейкиндиктин карама-каршы жалгашы коомдун жаңы нукка багыт алып, кырдаал өзгөрүлгөндө ансыз да татаал адамзаттын акыл-эси, анын маңызы башка шартка шайкеш келбей инсандын биопсихосоциалдык табияты, каалоо-мүдөсү түп-тамырынан бери өзгөрүп, **рухий жардылыкка** кириптер кылды.

Мазмундук кудуретке ээ болгон “тактык, сулуулук жана жакшылык” өндүү категориялык үчилтик адамзаттын оптимисттик маанайдагы жашоосун аныктап турары - факт. Бирок учурда жогоруда аталган үчилтик (триада) ажырымга кириптер болуп, тактык илимге өтүп, сулуулук искусстводо чагылдырылып, ал эми **жакшылык** болсо вакуумда калды.

Мындай көрүнүш бүгүнкү күндө адамдардын рухий жактан аксатып, ата-баланын, бир туугандардын мамилеси келишпей, кыздарыбыз моралдык жактан бузулуп, карыялар үйү, балдар үйү, көөдөнү боштук, ыймансыздык, ынсапсыздык, мээримсиздик, боорукерсиздик, каниетсиздик, көрө албастык, ушакчылык, карөзгөйлүк, алдамчылык, текеберчилик, теңсинбөөчүлүк, жердешчилик, адилетсиздик, эки жүздүүлүк, кошаматчылык, сабырсыздык, мансапкорлук, амалпараздык, ачкөздүк у.с.ж.б. киши нравасына жатпаган адамга тиешелүү жат элементтер коомубузду сары чырмоок сыяктуу каптап кирип, бууп салды. Ушунун өзү рухий кризис, ушунун өзү рухий жардылык [6; 7; 8].

Бүгүнкү коомдук турмуш дүйнө элдерин өтө тез, кескин түрдө өйдө-төмөн бушайманга (проблемага) салып койду. Адамзат планетасын COVID-19 (Коронавирус) аталыштагы өзү көрүнбөгөн ажыдаар сымал апаат бүтүндөй адамзатты ойго салып, андан кантип кутулуунун айла-амалын изилдеп жатышты. Бул болсо учурдагы глобалдуу проблемалардын эн орчундуусу болуп саналат. Бары - жоктун ээси “Адам”, жаратуучу да, кыйратуучу да “Адам” деген Марксизмдик концептуалдуу жобону бүгүнкү кырдаал бир чети далилдеп турса, бир чети төгүндөп олтурат. Мына ушул контексте бүгүнкү сиздер менен биздин илимий сухбатыбыз да ушул нукта уланмакчы.

Биз өзүбүздүн илимий макалабызды бир тарыхый мисал менен баштагыбыз келип турат. Антикалык мезгилде байыркы Рим дүйнөлүк цивилизациянын (маданияттын) чордону болуп, байыркы Грек маданияты менен эриш-аркак жашап, башка элдерге да өз таасирлерин тийгизишип келген. Мындай улуу адамзаттык маданият, кайталангыс, айтып-бүткүс тарых экендигин жакшы билебиз. Ошол кездеги Рим империясынын территориясы Жер Ортолук деңизинен тартып, Европа (Батыш Европа толугу менен), Азия, Африка континенттери жана азыркы Улуу Британиянын бир бөлүгүн ээлеп турган. Мына ушундай күч-кубаттуу, өнүккөн маданиятка ээ болгон улуу империя 395-жылы император Фиодосий I-нин тушунда кыйроого

учурайт. Изилдөөчүлөр мындай улуу дөөлөттүн кыйроо себептерин ар кандай жоромолдошот. Бирок айрым так илимий далил-фактыларга таянсак анын кыйрап жок болуусунун эң негизги себеби: ошол Рим империясындагы элдердин, айрыкча эл башкарган төбөлдөрдүн моралдык-нравалык жактан кескин түрдө өтө бузулушу, чектен чыгып кеткендиктерин айгинелешүүдө.

Сөзүбүз сумсак болбошу үчүн мына буларды далил катары айтууну эп көрүп олтурабыз: “Разумеется, при таком размере империи во многих местах процветала коррупция, особенно Рим был заражен ею – большинство влиятельных чиновников. Многие граждане империи предпочитали проводить целые дни в вредных занятиях: застольях, развратных оргиях, чрезмерном потреблении вина” – деп орус окумуштуусу В.Б. Миронов “Древний Рим” аттуу китебинин “Крах и падения Римской империи” деген бөлүгүндө таамай белгилеген [2, с. 257].

Эми кептин ток этерине келсек, адам баласына баары - жок жетиштүү болуп турса да эч нерсеге каанаттанбастан инсандык чектен чыгып кеткен ыплас көрүнүштөргө барып, өздөрүнө чөң мүшкүлдү жаратары жогорудагы биз келтирген мисалдын өзү муну ыспаттап жатпайбы. Ошондуктан немец философу да А. Шопенгауэр өзүнүн “Мир как воля и представления” - деген эмгегинде “Потребность человека без ограничено, когда ему все достаточна – он входит из струны воли” – деп белгилегендей [5, с. 347], барчылык (ашыкча байлык, обу жок ашкере бийлик) адамды инсандык сапаттан арылтып, айбан сымаал абалга алып келери акыл-эстүү адамга белгилүү.

Ошондуктан, улуу жазуучубуз Ч. Айтматов да “акыреттин соту, анын догматтарысыз эле, адамзат тарыхында эбактан бери болуп келет. Мындай жагдай-кырдаалды адам өзү жаратат. Адамгерчилик жадырап гүл ачкан чыныгы жаркын тарых жер жүзүндө али баштала элек. Ааламды апат кылчу кыямат кайым кудайдан эмес, бөөдө кырсыктардан эмес, адамдардын өздөрүнүн араздашып касташуусунан болот. Ошон үчүн, эртең Кудай кандай – жакшы же жаман, ырайымдуу же ырайымсыз болобу – ал кишилердин өзүнөн. Ал анткени, адам өз өмүрүнүн ар бир күнүнө өзү ээ, өзү сот” [1, 261 б.]. «Кыямат» романындагы аморалдуулуктун терең философиялык-көркөм жалпылоосунун маани-маңызы мына ушундай сыпатталат.

Жалпы адамзатка тийиштүү болгон интеллектуалдык-эстетикалык саралуу салтка жана гуманистик руханий-маданий наркка таянуу аркылуу Ч. Айтматов дагы Сфинкс сыяктуу өзүнө өзү, ошондой эле, жер жүзүндө жашаган пенделердин баарына “Адам баласы канткенде адам болот?”, канткенде пейил оңолот? деген түбөлүктүү суроону кайра-кайра какшанып коёт. Улуу көрөгөч жазуучунун чыгармаларында **Аалам – Адам - Жаратылыштын** органикалык биримдиги ар бир чыгармасында баамдалат. Мына ушунан улам “Адам баласынын бири-бирине болгон кыянатчылыгы күчөп, адамдык сапатын жоготкондо жана айлана-чөйрөгө калпыс мамиле жасаган мезгилде адам баласы жырткычка айланат. Ушул “Дүйнөлүк катастрофа”. Мына ушунун өзү “Кыямат” - деп айтылат [1, 262 б.]. Демек, улуу ойчул белгилеген диалектикалык биримдик да түбөлүктүү эмес экен. Мындай ажырымга кириптер болууга адамзат өзү себепкер (детерминант) турбайбы.

Орус окумуштуусу И.А. Родионова “Источник глобальных проблем – это демографические проблемы” – дегендей [4, с. 65], учурда кириптер болуп кептелип калган оор кырдаалга жогорудагыларды эске алып, менин жеке пикиримде өзүбүз (адам баласы) себепчибиз. Муну биз өз турмушубуздагы болуп жаткан мисалдардан көрүп жатабыз го. Бары-жокко каниет, топук кылбастан, көрө албастык, ушакчылык, карөзгөйлүк, алдамчылык,

текеберчилик, теңсинбөөчүлүк, адилетсиздик, эки жүздүүлүк, кошаматчылык, сабырсыздык, ыймансыздык, ынсапсыздык, мансапкорлук, ачкөздүк у.с.ж.б. адам адебине жатпаган адамзатка тиешелүү жат элементтер коомубузду бүтүндөй каптап каптап кирип, бууп салды. Мындай көрүнүш жалпы жер жүзүндөгү орчундуу маселелердин жаралуусунун негизиги себеби экендигин унутпасак экен.

Жогоруда айткандай рухий жардылыктан арылуунун азыгы этика-эстетикалык маданият, анын прагматикалык чындыгы – моралдык-нравалык табият. Мындай кырдаалдан туура чыгуунун сыналган жолу өткөндү акыл-эс таразасынан өткөрүп, келечектин пайдубалын максаттуу түптөө болуп эсептелет. Мындай өтө жооптуу, тогуз жолдун тоомундай мезгил бүктөмүнөн чыгууда биз адатта рухий баалуулуктарга, рухий нарк-дөөлөттөргө, бийик акыл-эс, ойлом-туюмдарга таянабыз.

Эми сөзүмдүн соңунда Рим клубунун (абройлуу эл аралык футурологиялык уюм) мурдагы президенти, Италиялык окумуштуу жана коомдук ишмер А. Печчеи өз убагында мындай деп белгилеген: «Дүйнөдө эч качан мынчалык башаламандык өкүм сүргөн эмес; жана эч качан ааламда азыркыдай албан (масштабдуу) алаамат коркунучтар болгон эмес. буга дейре адам баласынын жан дүйнөсү мынчалык дүрбөлөңгө түшкөн эмес». Булардын барысына адам баласынын жан дүйнөсүнүн деградацияланышы себеп болуп жатат" – деп таамай-таасын белгилеген [3, с. 298]. Ошондуктан урматтуу акыл-эске ээ болгон адамзат! Пейлибизди оңоп, набсибизди тыйбасак, планетардык апокалипсистен эч качан арылбайбыз.

Адабияттар

1. Айтматов Ч.Т. Чыгармаларынын жыйнагы. 5-том. Роман, аңгеме. /Түз. А. Акматалиев. – 2-бас. – Б.: Бийиктик, 2009. – 504 б.
2. Миронов В.Б. Древний Рим. – М.: 2007. – 752 с.
3. Печчеи А. Человеческие качества. – М.: Прогресс, 1985. – 313 с.
4. Радионова И.А. Глобальные проблемы человечества. Пособие для учащихся и студентов, – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 159 с.
5. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. Пероводчик: Ю.И. Айхенвальд. – М.: ЛитРес, 2020. – 670 с.
6. Токтогулова, Г. Т. Духовный кризис или духовная безопасность в кыргызском обществе / Г. Т. Токтогулова // Вестник Ошского государственного университета. – 2020. – Т. 2, № 1-4. – С. 223-229. – EDN ОНУСТС.
7. Мусаева, Н. К. Кыргыз элинин руханий маданиятында психологиялык көз караштардын өнүгүүсү / Н. К. Мусаева // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Тарых. – 2023. – No. 2(3). – P. 71-79. – DOI 10.52754/1694867X_2023_2(3)_10. – EDN VOSSBG.
8. Ажибаева, Ф. А. Семья как условие духовного развития и нравственного воспитания детей / Ф. А. Ажибаева // Вестник Ошского государственного университета. – 2022. – № 2. – С. 157-164. – DOI 10.52754/16947452_2022_2_157. – EDN SXPEZY.
9. Итигулова, Ж. К. Инсандын калыптануусунда искусствонун ролу / Ж. К. Итигулова, Н. М. Токтогулова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 2(2). – P. 74-79. – DOI 10.52754/16948823_2023_2(2)_12. – EDN VFJТОК.